

УДК: 376.1-056.26:37.034

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ГРУПІ

Анна Поліщук

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Анотація:**

Стаття присвячена дослідженню важливої соціально-педагогічної проблеми – формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у контексті розвитку інклюзивної освіти в Україні. Актуальність теми зумовлена необхідністю подолання стигматизації, соціальних стереотипів та упереджень, які перешкоджають повноцінній інтеграції та соціалізації дітей з ООП, перетворюючи інклюзію на формальну інтеграцію. У роботі здійснено аналіз теоретичних підходів до розуміння толерантності як активної позиції, що передбачає прийняття, повагу до гідності та готовність до конструктивної співпраці. Визначено ключові психолого-педагогічні механізми виховання толерантності, зокрема розвиток емпатії та децентрації у нормотипових дітей, що є основою для подолання страху перед «інакшістю». Детально розкрито організаційно-педагогічні умови створення толерантного освітнього середовища, які включають забезпечення професійної компетентності педагогів, формування філософії інклюзії на рівні закладу та організацію безбар'єрного простору.

Ключові слова:

інклюзивна освіта; толерантність; діти з особливими освітніми потребами; інклюзивна група; інклюзивний клас; соціалізація; емпатія; психолого-педагогічні умови; асистент учителя; виховання.

Resume:

Polishchuk Anna. Cultivating a tolerant attitude towards children with special education needs in an inclusive group.

The formation of a tolerant attitude towards children with special education needs is not only a pedagogical task, but also a social challenge that requires a comprehensive approach. In the modern educational space, tolerance ceases to be an abstract value – it acquires a practical dimension through the daily actions of teachers, assistants, students and parents. It is the teacher's assistant who plays a key role in creating a safe, supportive environment where each child feels his or her significance.

The article emphasizes the importance of developing inclusive competence of the teaching staff, which includes not only knowledge about SEN, but also the ability to be emotionally sensitive, flexibly respond and build partnership relationships. It is emphasized that tolerance is not passive patience, but an active readiness to interact, accept diversity and support the individual development of each child.

Practical methods of forming a tolerant attitude are considered: interactive exercises, role-playing games, discussion of life situations, involving children in joint projects. The development of social and emotional intelligence is important, allowing children to better understand themselves and others, build healthy relationships and avoid discriminatory behavior patterns.

The barriers that prevent the formation of a tolerant environment are also analyzed: lack of resources, insufficient training of teachers, formal attitude to inclusion. Ways to overcome them are proposed through systemic support, interagency cooperation and the implementation of innovative educational practices.

The formation of tolerance is a process that begins with the awareness of the value of each child. Only through joint efforts can we create a school where diversity is perceived as a resource, not a challenge.

Key words:

inclusive education; tolerance; children with special education needs; inclusive group; inclusive class; socialization; empathy; psychological and pedagogical conditions; teacher's assistant; learning.

Постановка проблеми. Інклюзивна освіта в Україні, як частина глобального гуманістичного руху, спрямована на забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, психічних, інтелектуальних чи сенсорних особливостей. Законодавче закріплення інклюзії в Україні (Закон України «Про освіту», Концепція розвитку інклюзивної освіти) стало важливим кроком до реалізації прав дитини на освіту. Однак варто зазначити, що на практиці інклюзія часто зводиться до формального включення дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у загальноосвітні заклади без належної соціальної інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з ключових проблем є формування толерантного ставлення до дітей з ООП з боку однолітків, друзів, педагогів, батьків та інших учасників освітнього процесу. Стигматизація, страх перед «інакшістю», соціальні стереотипи – усе це перешкоджає ефективній інтеграції та соціалізації дітей з ООП, перетворюючи інклюзію на поверхневу адаптацію. Як зазначає

А. Колупаєва, інклюзія – це не просто фізична присутність дитини з ООП у класі, а й її повноцінне, змістовне включення в освітній та соціальний простір (Колупаєва, 2012, с. 17).

Варто зазначити, що в різних мовах поняття «толерантність» трактується по-різному: наприклад в англійській мові «толерантність» – це готовність і здатність сприймати без протесту особистість; у французькій – повага свободи іншого, його способу мислення; в арабській – прощення, поблажливість, співчуття, терпіння; у перській – готовність до примирення; український словник трактує, як здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також – особливості поведінки та способу життя інших.

Толерантність у педагогічному контексті розглядається як активна соціальна позиція, що передбачає прийняття різноманіття, повагу до гідності кожної особистості та готовність до співпраці (Компанієць, 2003). Вона має когнітивний, емоційний, поведінковий та особистісний компоненти, які формуються через цілеспрямовану педагогічну діяльність.

За Н. Лисенко, толерантність – це здатність до прийняття іншого як рівного, незважаючи на його відмінності (Лисенко, 2019, с. 104). Ми погоджуємося з даним визначенням поняття та беремо його за основу для наукового дослідження.

За В. Ляпуновою та О. Негрій зазначають, що однією з головних проблем в українському суспільстві в умовах воєнного стану є формування та подальше виховання толерантності у підростаючого покоління. За науковцями толерантність – це повага, вихованість, стриманість, рівність, прийняття та розуміння різноманіття культур світу, форм самовираження та способів прояву людської індивідуальності (Ляпунова, 2023, с. 45).

Також В. Ляпунова та О. Негрій зазначали, що поняття «толентантність» не є тотожним поняттю «терпимості». Аналіз змісту цих категорій дозволяє стверджувати, що терпимість часто має ієрархічний характер: вона передбачає ставлення «зверху донизу», коли особа чи група, що має більше ресурсів – освітніх, соціальних, матеріальних чи культурних – демонструє поблажливе, терпляче ставлення до тих, хто володіє такими ресурсами в меншій мірі.

Толерантність, натомість, базується на принципі рівності, взаємної поваги та визнання цінності іншої людини, незалежно від її можливостей, досвіду чи соціального статусу. Вона не допускає зверхності, приниження або вибудовування соціальних «щаблів». Саме тому в позанауковому дискурсі толерантність часто окреслюють як «повагу до Іншого», підкреслюючи її етичну, гуманістичну та міжособистісну природу (Ляпунова, 2023, с. 157).

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз теоретичних підходів до розуміння толерантності як активної позиції, визначення ключових психолого-педагогічних механізмів виховання толерантності, розкриття організаційно-педагогічних умов створення толерантного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується посиленням акцентом на формуванні у дітей морально-етичних якостей, що забезпечують успішну взаємодію в різноманітному соціальному середовищі. Однією з ключових серед них є толерантність – здатність приймати й поважати відмінності інших, зокрема дітей з особливими освітніми потребами (ООП). У межах інклюзивної групи ця якість набуває особливої значущості, оскільки є основою створення позитивного мікроклімату, формування довірливих стосунків та запобігання будь-яким формам дискримінації чи соціального відторгнення.

Виховання толерантного ставлення в умовах інклюзії передбачає цілеспрямовану педагогічну діяльність, спрямовану на формування емпатії, взаємоповаги, доброзичливості, уміння співпрацювати та усвідомлювати унікальність кожної дитини. Особливої ролі при цьому набуває компетентність педагогів, які мають створювати освітній простір, де кожен вихованець відчуває себе прийнятим, цінним і рівноправним учасником групи.

Організація толерантного освітнього середовища в закладах освіти є багатокомпонентним процесом, що охоплює педагогічні технології, методи соціально-емоційного навчання, особистісно орієнтовані підходи та партнерську взаємодію з родинами. Важливим є також урахування культурного та ціннісного різноманіття. Водночас важливо враховувати індивідуальні особливості дітей з ООП та забезпечувати таке середовище, яке сприятиме їхній соціальній адаптації, розвитку позитивної самооцінки та формуванню досвіду конструктивної взаємодії.

Успішна інклюзія ґрунтується на концепції толерантності як триєдиної структури, що охоплює когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти (Бельдій, 2017, с. 13).

По-перше, когнітивний компонент толерантності пов'язаний із знаннями та розумінням природи відмінностей. На цьому рівні нормотипові діти повинні отримати адекватну, науково достовірну та етично коректну інформацію про особливості розвитку своїх однолітків. Як зазначає український дослідник В. Компанієць (2003), толерантність починається з «осягнення іншого», тобто з формування об'єктивного погляду, вільного від міфів та упереджень.

Переходячи до афективної сфери, емоційний компонент є найбільш критичним і відображається у розвитку емпатії. Емпатія дозволяє дитині відчути та зрозуміти внутрішній світ іншого, його потреби, радощі та труднощі, що є прямим антиподом страху перед «інакшістю». Перехід від симпатії (жалість, співчуття) до емпатії (розуміння та готовність до дії) є ключовим етапом.

Якщо говорити про поведінковий компонент – це готовність до конструктивної взаємодії, співпраці та надання підтримки. Це активна позиція, яка проявляється у захисті однолітків від булінгу, ініціативі у спільній грі та допомозі в навчальній діяльності. Він демонструє, що прийняття різноманіття набуло сталої норми поведінки. Цей компонент формує відповідальну громадянську позицію.

Толерантність у педагогічній науці розглядається як здатність людини приймати

багатоманітність соціального світу, вибудовувати гармонійні стосунки з іншими, незважаючи на відмінності у можливостях, поглядах чи поведінці. У цьому контексті толерантність постає як гармонія в різноманітті, що формується на основі емпатії, поваги та відкритості до іншого. Не випадково Г. Сковорода наголошував на провідній ролі любові як засадничої умови гармонійної взаємодії: «Любов виникає з любові, коли хочу, щоб мене любили, я сам першим люблю».

Думка Г. Сковороди поглиблює розуміння сутності толерантності: лише через щире та доброзичливе ставлення до людини можна виховати прийняття, підтримку й повагу, що є фундаментом для успішного функціонування інклюзивного освітнього середовища.

Окрім структурних компонентів, важливими є психологічні механізми виховання. Ключовими механізмами, які впливають на емоційно-поведінковий компонент, є емпатія та когнітивна децентрація. Децентрація – це здатність відмовитися від власної «норми» як єдиного критерію оцінки, що дозволяє уникнути навішування ярликів та оцінювання дитини з ООП як «неповноцінної» (Скрипник, 2019). Описані механізми активно розвиваються через ігру та проєктну діяльність.

Практична реалізація виховання толерантності вимагає використання інтерактивних та інклюзивних технологій, які моделюють ситуації взаємодії та співпраці (Колупаєва, 2019, с. 83). Ефективність цих технологій залежить від систематичності впровадження та особистого прикладу педагога.

Однією з провідних технологій є технологія «Коло друзів» («Circle of Friends») – це структурована методика, спрямована на подолання соціальної ізоляції дитини з ООП (Колупаєва, 2019, с. 83). Вона передбачає створення добровільної малої групи нормотипових однолітків, які регулярно зустрічаються з фахівцем для обговорення шляхів включення дитини в групову діяльність. Щоб проілюструвати можливості та результати використання даної технології, наведемо практичні приклади з освітньої діяльності.

Кейс 1. Впровадження «Кола друзів» для Андрія з РАС

Андрій, учень 3-го класу, мав труднощі із соціальною взаємодією через розлади аутистичного спектру (РАС). Він часто ігнорував звернення, міг мати стереотипні рухи, що відштовхувало однолітків. Було створено «Коло друзів» із п'яти бажаних учнів.

На перших зустрічах діти обговорювали: «Що подобається Андрію?», «Як ми можемо запросити його до гри так, щоб він зрозумів?».

Результатом стало те, що однолітки розробили візуальні картки-запрошення до гри, які Андрій приймав, і навчилися поважати його потребу в короточасній ізоляції. Цей досвід перетворив пасивне співчуття на активну підтримку та винахідливість.

Крім цього, важливе значення мають інтерактивні вправи «Прийняття ролі». Ці вправи стимулюють емпатію через сенсорний досвід. Наприклад, вправи на зав'язування очей для імітації втрати зору, використання навушників для імітації порушення слуху, або виконання завдання, в якому буде задіяна лише одна рука (Козлюк, 2019, с. 170). Результативність таких методів демонструє кейс 2.

Кейс 2. Тренінг «Я інакший» (Імітація досвіду)

Під час тренінгу учням 5-го класу було запропоновано виконати завдання, користуючись лише неробочою рукою або пересуваючись із обмеженням рухів. Після виконання діти обговорили свої почуття: роздратування, злість, безпорадність.

Дискусія сфокусувалася на питаннях «Яке слово ви хотіли почути найбільше? (Допоможи, не здавайся)» та «Чи справедливі очікування, що людина з обмеженням має бути «як усі»?». Це допомогло сформувати глибинне розуміння того, що фізична допомога має супроводжуватися емоційною повагою.

Кейс 3. Проєктна діяльність «Спільне мистецтво»

У 1-му класі інклюзивної групи проводився спільний мистецький проєкт «Наш світ кольорів», у якому брала участь Софія з синдромом Дауна. У Софії була підвищена потреба у тактильному контакті та труднощі з дрібною моторикою. Замість індивідуальних малюнків діти працювали над одним великим колажем.

Дітям із нормотиповим розвитком доручили вирізання складних форм (когнітивний компонент – планування), тоді як Софія із задоволенням відповідала за нанесення текстурних елементів (пісок, крупи, помпони), що відповідало її сенсорним потребам.

Результат: діти навчилися цінувати «внесок» кожного учасника, незалежно від його можливостей, і усвідомили, що спільний результат є значно багатшим. Робота над проєктом сформувала поведінковий компонент толерантності – співпрацю та взаємодопомогу, оскільки діти самі почали вишукувати завдання, які найкраще підходять для Софії.

Кейс 4. Рольова гра «Посланці толерантності» та залучення родини

У 7-му класі, де навчався Максим із помірними інтелектуальними порушеннями,

було відмічено пасивне, але неагресивне відсторонення частини однокласників від спілкування з ним. Для стимулювання активної позиції було впроваджено комплексний підхід, що охоплює не лише учнів, а й їхні родини, а також застосування когнітивної децентрації.

Етап 1: Когнітивне інформування. Класний керівник провів серію бесід під назвою «Ми всі вчимося по-різному», де у доступній формі пояснив особливості сприйняття та темпу навчання Максима, акцентуючи увагу на його сильних сторонах (доброзичливість, старанність у рутинних завданнях). Проведенні бесіди допомогли знизити рівень негативних когнітивних упереджень і сформувати розуміння відмінностей.

Етап 2: Рольова гра. Було проведено інтерактивну гру «Посланці толерантності», під час якої учні отримали «секретні завдання», що вимагали активної допомоги Максиму (наприклад, допомогти знайти потрібну сторінку в підручнику, пояснити правило, використовуючи малюнок). У цій грі акцент ставився не на «жалість», а на «ефективність командної роботи». Спільна участь у рольовій грі стала певним тренуванням поведінкового компонента толерантності у колективі дітей.

Етап 3: Залучення батьків. На батьківських зборах було презентовано «Кодекс сім'ї інклюзії», де наголошувалося на важливості виключення батьківських фраз, що містять дискримінаційні або оціночні судження («Це не твоя проблема», «Тримайся від нього подалі»). Залучення батьків створює єдине толерантне середовище в школі та вдома.

Результат: протягом двох місяців учні перестали покладатися на педагогів у питаннях соціалізації Максима. Вони самостійно організовували спільні завдання та ігри, а кілька учнів навіть почали вчити Максима грати в шахи. Як наслідок, пасивне прийняття було замінено на активну взаємодію та доброзичливу підтримку, що є найвищим проявом сформованої толерантності у дітей.

У реалізації цих практичних методів ключову роль відіграє роль асистента вчителя як фасилітатора толерантності. Асистент вчителя відіграє важливу роль у моделюванні толерантної поведінки. Його завдання полягає не стільки у прямому супроводі дитини з ООП, скільки у фасилітації взаємодії між усіма учасниками групи. Асистент повинен:

- запобігати ізоляції – делікатно скеровувати нормотипових дітей до спілкування, пропонуючи спільні завдання чи ігри, де сильні сторони дитини з ООП можуть бути використані (наприклад, дитина з порушенням мовлення може бути чудовим художником у груповому проєкті);

- демонструвати нейтральне прийняття – спокійне реагування на небажану поведінку (стереотипії, емоційні спалахи) слугує прикладом для однолітків, нівелюючи страх і незручність.

Для забезпечення успішності описаних практичних кроків, необхідна підтримка на ширшому, організаційно-управлінському рівні. Перш за все вона включає взаємодію з батьківською спільнотою. При спілкуванні дитини з членами родини зростає орієнтація на соціально прийнятні норми взаємодії; відчуючи єдність з рідними людьми, дитина вчиться співпереживати, співчувати, підтримувати та допомагати іншим (Ляпунова, 2023, с. 157).

Ставлення батьків нормотипових дітей часто стає найпотужнішим джерелом упереджень. Важливою умовою є цільова просвітницька робота, що ґрунтується на позитивній психології різноманіття (Поділова, 2020). Ефективна взаємодія включає:

- спільні заходи – проведення колективних свят та творчих майстер-класів, де батьки бачать, що спільна гра та взаємодія є природними і взаємозбагачувальними;
- фокус на перевагах – акцентування уваги на тому, як взаємодія з однолітками з ООП розвиває у нормотипових дітей соціальний інтелект, терпіння, лідерські якості та здатність до нестандартного мислення;
- подолання стигматизації та запобігання булінгу.

Не менш важливою умовою є те, що толерантне освітнє середовище є середовищем, де повністю виключений булінг, спрямований на дитину з ООП. Впровадження в освітньому закладі політики абсолютної нетерпимості до будь-якої дискримінації та булінгу, що є основою поведінкової культури. Свідома відмова педагогів та батьків від термінів, що стигматизують («дебіл», «олігофрен», «ненормальний»), і заміна їх на коректну лексику («дитина з особливими освітніми потребами», «учень з інвалідністю»).

Виховання толерантного ставлення, таким чином, є системним проєктом, де успіх досягається завдяки інтеграції теоретичних знань (розуміння), емоційному розвитку (емпатія, децентрація) та організаційній підтримці (фасилітація взаємодії асистентом вчителя) (Поділова О., 2020).

Висновки. Отже, толерантність є складною інтегральною психосоціальною якістю особистості. Проблема толерантного ставлення є загальною як для психологів та педагогів ЗДО, так і для батьків. Формування толерантності необхідно починати саме з дошкільного віку,

коли у дитини починають формуватися моральні цінності, норми поведінки, закладається сприйняття власної та іншої особистості як самоцінності. Розвиток толерантності передбачає використання системного та цілеспрямованого підходу. Задачі, зміст, методи та способи формування толерантності залежать від вікових характеристик і мають відповідати індивідуальним психічним особливостям, провідній діяльності, соціальній ситуації розвитку особистості дитини.

Проведене дослідження підтвердило, що ефективне виховання толерантності ґрунтується

на розвитку психологічних механізмів емпатії та когнітивної децентрації, які дозволяють нормотиповим дітям подолати упередження. Практична реалізація цього підходу доведена ефективністю цільових інтерактивних технологій, зокрема «Кола друзів» та вправ «Прийняття ролі», які забезпечують перехід до активної поведінкової підтримки. Успіх інклюзії вимагає залучення усіх суб'єктів, включаючи фасилітуючу роль асистента вчителя та системну просвітницьку роботу з батьками, що робить виховання толерантності стратегічною інвестицією в гуманне суспільство.

Список використаних джерел

- Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / за заг ред. Колупаєвої А.А. Київ: А.С.К. 2012. 308 с.
- Поділова, О. П. (2020). Толерантне ставлення до дітей з особливими освітніми проблемами. URL: <https://vseosvita.ua/library/tolerantne-stavlenna-do-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-problemami-221495.html>
- Дригула, С. (2024). Формування толерантного ставлення для дітей з особливими потребами в освітньому середовищі. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-tolerantnogo-stavlennya-do-ditej-z-osoblivimi-potrebami-v-osvitnomu-seredovischi-437786.html>
- Єжова, Т. С. (2012). Організаційно-педагогічні умови створення толерантного освітнього середовища інклюзивної школи. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: збірник наукових праць*. Київ. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. № 9 (11). С. 66-71.
- Бельдій, А. О., Волощина, О. В. (2017). Формування толерантності до осіб з особливими освітніми потребами як соціально-педагогічна проблема. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного ун-ту імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. Вип. 52. С. 13-16.
- Скрипник, Н. І. (2019). Сучасні підходи до формування основ толерантності у дітей дошкільного віку. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/2201/2007>
- Козлюк, О. (2019). Виховання толерантного ставлення до дошкільників з особливими освітніми потребами. *Інноватика у вихованні*. Вип. 10. С. 170-175.
- Колупаєва, А. А., Таранченко, О.М. (2019) Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: *навч.-метод. посіб.* Харків: Ранок. 83 с.
- Компанієць, В. (2003). Толерантність як соціально-педагогічне явище в соціокультурному контексті: проблема соціального виховання. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Житомир: Волинь. Кн. 1. 368 с.
- Лисенко, Н. Г. (2019). Толерантність як науково-педагогічна проблема сучасної педагогіки Франції. *Науковий вісник*. Серія: Педагогічні науки. № 1 (157). С. 103-107.
- Ляпунова, В. А., Негрій, О. І. (2023) Формування толерантності у дітей раннього віку в умовах воєнного стану. *Наша школа: науково-практичні студії* (2). С. 43-52.
- Ляпунова, В. А., Негрій, О. І. (2023). Роль родини у вихованні толерантності дітей раннього віку. *Педагогічні науки: реалії та перспективи. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Вип. 91. Серія 5. С. 155-160.

References

- Fundamentals of inclusive education: teaching and methodological manual / edited by A. A. Kolupaeva. Kyiv: «A. S. K.», 2012. 308 p. [in Ukrainian].
- Podilova O. P. (2020). Tolerant attitude towards children with special educational problems URL: <https://vseosvita.ua/library/tolerantne-stavlenna-do-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-problemami-221495.html> [in Ukrainian].
- Drygula S. (2024). Formation of a tolerant attitude for children with special needs in the educational environment URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-tolerantnogo-stavlennya-do-ditej-z-osoblivimi-potrebami-v-osvitnomu-seredovischi-437786.html> [in Ukrainian].
- Yezhova T. E.(2012). Organizational and pedagogical conditions for creating a tolerant educational environment of an inclusive school. *Current problems of teaching and educating people with special needs: collection of scientific works*. Kyiv. National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky. No. 9 (11). P. 66-71 [in Ukrainian].
- Beldiy A. O., Voloshyna O. V.(2017). Formation of tolerance towards persons with special educational needs as a socio-pedagogical problem. *Scientific notes of the Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky*. Series: Pedagogy and Psychology. Issue 52. P. 13-16. [in Ukrainian].
- Skrypnyk N. I. (2019). Modern approaches to the formation of the foundations of tolerance in preschool children. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/2201/2007> [in Ukrainian].
- Kozliuk O. (2019). Education of a tolerant attitude towards preschoolers with special educational needs. *Innovation in education*. Issue 10. P. 170-175. [in Ukrainian].
- Kolupaeva A. A., Taranchenko O. M. (2019). Teaching children with special educational needs in an inclusive environment: a teaching and methodological manual Kharkiv: Publishing house «Ranok», 83 p. [in Ukrainian].
- Kompaniets V. (2003). Tolerance as a socio-pedagogical phenomenon in a socio-cultural context: the problem of social education. *Theoretical and methodological problems of educating children and students: collection of scientific works*. Zhytomyr: Publishing house «Volyn», Book 1. 368 p. [in Ukrainian].
- Lysenko N. G.(2019). Tolerance as a scientific and pedagogical problem of modern pedagogy of France. *Scientific Bulletin. Series: Pedagogical Sciences*. No. 1 (157). P. 103-107. [in Ukrainian].
- Liapunova V. A., Nehrii O. I. (2023) Formuvannya tolerantnosti u ditei rannoho viku v umovakh voiennoho stanu. *Nasha shkola: naukovopraktychni studii* (2). S. 43-52. [in Ukrainian].
- Liapunova V. A., Nehrii O. I. (2023). Rol rodyny u vykhovanni tolerantnosti ditei rannoho viku. *Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy. Naukovyi*

*chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova, Vypusk 91,
Seria 5. S. 155-160 [in Ukrainian].*

Відомості про автора:

Поліщук Анна Миколаївна
polisukanna2303@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний
Університет імені Богдана Хмельницького
Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2025-35-136-273-278

*Матеріал надійшов до редакції 13. 11. 2025 р.
Прийнято до друку 19. 11. 2025 р.*

Information about the author:

Polishchuk Anna Mykolayivna
polisukanna2303@gmail.com

Bogdan Khmeltsky Melitopol State
Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2025-35-136-273-278

*Received at the editorial office 13. 11. 2025.
Accepted for publishing 19. 11. 2025.*